

hlediska také nemůže hrát roli hrob svěťce, pokud jej budeme chápat jako místo jeho zmrtvýchvstání, třebaže jeho spása je jistá a jeho duše již přímo zří Boha. Neboť kult světců (na rozdíl od obcování svatých) je třeba chápat v jeho zařazení do času, v jeho časnosti, a v tom případě také v jeho vztahu k prostoru (místo kultu) a „látce“ (relikvie, příslušné artefakty). Jde tu tedy o nejsnazší možnost o proniknutí sil onoho světa do světa tohoto, nikoli naopak – o průchodné místo na cestě ze světa smyslového do nadsmyslového. Nemůžeme tu tedy také spatřovat vztah k obcování svatých, nýbrž k jejich přítulivě. Jde o místo, kde člověk prostřednictvím svěťce snáze dosáhne pomoci od Boha než jinde. Zdá se, že pro budoucí bádání by tedy mohlo být nosné tázání po historických proměných chápání vztahu mezi hrobem, ostatky, odpustky, přemírou zásluh a přítulivou svatých.

Sikorského práce ovšem přináší i některé specifické detaily. Je to především označování Česlava ve středověku, tedy daleko před jeho beatifikačním procesem na počátku 18. století. Životopisec sv. Jacka (Hiacynta) Stanislav Lektor v polovině 14. století dvakrát nazývá Česlava „sanctus“, jednou pak velmi perifrasticky: „frater Cesslaus innumeris prodigiis corruschans felici fine quieti“. Z toho lze usoudit, že v době, kdy již několik století byl vypracován, znám a běžně přijímán kanonisticko-liturgický pojem svatosti, terminologie svatosti stále ještě nedoznala vytišbenosti a zejména závazné přesnosti v tomto smyslu. Tato otázka vývoje terminologie svatosti se zřetelem zvláště k perifrastickým vyjádřením by zasoužila pozornost, neboť umožňuje zapojení této problematiky nejen do širšího kontextu metafyzicko-teologického, ale i mentalit a možného vědomí vůbec.

Není bez zajímavosti, že v mirakulózních řadách figurují Česlavovy zázraky křesitelské. Bezpochyby tu nebude bez významu vzor v křesitelském zázraku Dominikově. Z toho lze usuzovat, že v dominikánské tradici měl tento typ divů své pevné místo a byl mu přikládán specifický význam. Příznačné je například, že dominikáni vnášejí křesitelské zázraky jako svou výraznou inovaci třeba do české tradice václavské. Takto pojeté zkoumání typologie zázraků by tedy mohlo

být cenným příspěvkem k rozpoznání a bližšímu určení různých hagiografických tradic, tzn. mohlo by prospět atribucí různým geografickým okruhům či sociokulturním prostředí.

Těž Sikorského zjištění týkající se ikonografie (zvláště srovnáme-li ji se slovesnou symbolikou) jsou pozoruhodná. Mám tu na mysli mirakulózní „spiritus movens“ Česlava, totiž záchranu města Vratislavi před útokem Tatarů. Po Česlavově modlitbě se na nebi zjevila ohnivá koule (v méně častém podání ohnivý sloup), která přiměla vyděšené obléhatele k bezhlavému úteku. Podle Sikorského by z hlediska světového názoru a konstrukce světa byly tehdejší (středověkými?, barokními?) lidem bližší nadpřirozené zás ahy než přirozený průběh událostí a právě tento zázrak je mu toho dokladem. V knize však tuto tezi zpochybňují publikovaná vyobrazení Česlava z konce 17. a počátku 18. století: Česlav totiž drží v ruce granát, který má být onou ohnivou koulí. Z tohoto hlediska by bylo velice dobré věnovat se nově interpretaci některých zázraků, s nimiž se v hagiografii setkáváme, neboť pohled minulosti na skutečnost a svět byl patrně realističtější a pragmatičtější, než jsme ochotni připustit.

Práce Marka Sikorského o vratislavském patronu Česlavovi tedy vyvolává hned několik otázek, které by mohly být podnětem pro rozsáhlá další bádání. Připojíme-li k tomu její čtivost i dobrou výtvornou úroveň, je to jistě pro čtenáře dostatečným doporučením.

ZDENĚK UHLÍŘ

Výroky otců – Pirkej avot, Praha: Sefer 1994, 184 + 56 s.

Toto vydání hebrejského originálu traktátu Babylónského talmudu s paralelním českým překladem a výkladem Bedřicha Noska otevírá českým čtenářům přístup k nejstaršímu a v mnoha ohledech nejpůsobivějšímu traktátu Mišny, souboru starých židovských tradic.

Dosavadní české překlady Augustina Steina z roku 1884 a Otakara Klímy z roku 1951 byly těžko dostupné. Novější encyklopedie mohly poskytnout jen stručné informa-

ce. Ve *Slovníku spisovatelů Asie a Afriky*, zpracovaném kolektivem autorů za vedení Jaroslava Průška (Praha: Odeon 1967), je pod heslem „mišna“ zmíněn traktát *Otcové* (II, s. 119-120). Podrobnější údaje má slovník *Judaismus, křesťanství, islám*, který připravila Helena Pavlincová s kolektivem (Praha: Mladá fronta 1994). V úvodu o judaismu Milan Lyčka vysvětluje úlohu a význam mišny (s. 15). Napsal též příslušné heslo (s. 72-73), v němž mišnu předkládá i hodnotí. Traktátu *Pirke avot* (Přípovědi otců) je věnováno zvláštní heslo (s. 82), které napsal Milan Balabán.

Bedřich Nosek nyní předkládá českým čtenářům hebrejský text traktátu *Avot* s českým překladem na protilehlých stránkách (s. 7-56, číslování zprava doleva), podrobný komentář (s. 19-168), úvod (s. 9-18) vysvětlující původ a užívání, tabulky obsahující jména a díla zmíněná v textu a v komentáři (s. 169-181) a zásady transkripce hebrejských výrazů (s. 182-184).

V přepisu hebrejského názvu traktátu Nosek používá tradiční název *Pirkej avot*, předkládá jej účelně jako „Výroky otců“, nikoliv doslova jako „Kapitoly“ (srov. s. 11). V úvodu (s. 10, 13-17) uvádí též původní, kratší název *Avot*, jenž znamená „Otcové“.

Úvod podává základní údaje o písemném učení shrnutém v hebrejské bibli a o ústním učení obsaženém v souboru nazývaném *Mišna* (s. 9-12), o učencích, kteří na něm pracovali, a o jeho uspořádání v šesti oddílech. Nosek pak sleduje pokračování učených diskusí v Palestinském a Babylónském talmudu (s. 12-13). Uvádí důvody, pro něž byl ryze etický traktát *Avot* zařazen na závěr právního oddílu, a charakterizuje původní čtyři kapitoly a dvě připojené (s. 13-15). Podrobně je vylíčeno liturgické užívání této nejnámější části *Mišny* (s. 15-17). Závěrem jsou podány informace o edicích, komentářích a překladech (s. 17-18).

Jako základ svého českého překladu a též pro otištění hebrejského originálu na sudých stránkách 8-15 číslovaných zprava použil Bedřich Nosek edici pořízenou pro švýcarské židovské obce roku 1981 (s. 18). Pro liturgické čtení jsou kapitoly opatřeny úvodními a závěrečnými texty uvádějícími citáty z knihy Izaiášovy (60:21 a 42:21). Pečlivě vysázený a dobře čitelný hebrejský traktát je

uzpůsoben k hlasitému čtení zřetelně viditelnými samohláskovými znaky.

Noskův český překlad Výroků otců na protilehlých lichých stránkách 9-55 je přesný a idiomatický. Nejednou je místo doslovného přetlumočení hebrejského originálu podán překlad volnější a srozumitelnější. Některé volnější překlady jsou vysvětleny v komentáři.

Pro svůj podrobný komentář k *Pirkej avot* (s. 19-168) použil Nosek jako vzor moderní izraelský výklad k celé *Mišně*, který podle tradičních pramenů sepsal nedávno zesnulý Pinchas Kehati (s. 18). Noskův komentář je přehledně uspořádán, jednotlivé odstavce, pro něž je užit hebrejský název *mišna* (s. 11), jsou výrazně označeny čísly, vysvětlované citáty překladu jsou vytištěny tučným písmem.

Učenci, jejichž výroky jsou vykládány, jsou náležitě představeni. V komentáři je mnoho odkazů na hebrejskou bibli, uváděných v českém překladu. Často komentář sleduje pozdější vykladačské tradice, midraše k biblickým knihám, vysvětlení z talmudů i výklady středověkých židovských učenců.

Užitečným dodatkem k Noskovu překladu a komentáři jsou tabulky připojené ke komentáři (s. 169-184). V první jsou tanaité (s. 171-172), učenci uvedení v textu traktátu *Avot*. Citované biblické knihy jsou uvedeny zkratkou, názvem obvyklým v českých překladech, i v původním hebrejském tvaru (s. 173). Osobní a místní biblická jména jsou podobně předložena v tvaru uváděném v českých biblích i v tvaru hebrejském (s. 174-175). Přehled traktátů Talmudu (s. 176-178) obsahuje jejich hebrejská jména s českými překlady a stručné údaje o obsahu. Podobně jsou uvedeny údaje o rabínské literatuře z období talmudského i pozdějšího (s. 179-181).

Způsob, jakým jsou přepisovány a čteny hebrejské grafémy, písmena pro souhlásky a znaky pro samohlásky, je pečlivě vysvětlen a doložen příklady (s. 182-184).

Tento způsob, podle něhož souhlásky nejsou zdvojovány, odpovídá výslovnosti moderní, standardní izraelské hebrejštiny (srov. s. 183). Původní zdvojení se projevuje ve výslovnosti podtržením původní posivní výslovnosti souhlásek *b*, *k*, *p*, kdežto jednoduché se po samohláskách vyslovují jako

třeně, v, ch, f. Všechny samohlásky se vyslovují krátce (s. 184).

Vzrůstající zájem o moderní hebrejštinu i poměrně snadný přístup k tomuto jednoduchému způsobu výslovnosti bude usnadňovat čtení hebrejského textu. Pro ty, kdo se učili biblické hebrejštině podle staré tradice, bude tento způsob čtení nezvyklý, mohou však číst hebrejský traktát mišny, který je opatřen písemnými znaky odpovídajícími masoretskému systému v hebrejské bibli, stejně jako čtou biblické texty.

Použití různých způsobů výslovnosti hebrejštiny může vést snadno k nedůslednostem. Za jednu z nich lze považovat výslovnost *-ej-*, kde původní souhláska *j* je vyznačena tímto písmenem (s. 184); jiné písmeny naznačované samohlásky se vyslovují bez příslušných souhlásek. Bude pak na místě vyslovovat titul traktátu jako *Pirkej avot*, v soulase s předpisy běžně používanými.

Převádět cizojazyčná jména do českých překladů a výkladů není snadné. Je potřeba rozlišovat krátké a dlouhé samohlásky, i když v původních jazycích nejsou jako takové označovány. A je nutno skloňovat cizí jména a slova.

Tímto problémy se před mnoha lety úspěšně zabývala kartografická komise, jejímž předsedou byl Vladimír Šmilauer. Religionistickým i jiným publikacím by prospělo, kdyby podobná komise složená z filologů i jiných odborníků připravila podobné zásady pro přepis a skloňování jmen a slov uváděných z jiných jazyků.

Již podle první věty úvodu (s. 9) je patrné, že Noskovo vydání „Výroků otců“ s překladem a výkladem je určeno v první řadě těm, kdo je budou používat k židovským náboženským účelům. Svědčí o tom i úprava kapitol s liturgickými úvodními a závěrečnými formulemi.

Ti čtenáři, kteří nejsou obeznámeni s židovskými tradicemi, najdou mnoho užitečných informací v Noskově komentáři. Bude vhodné je ještě doplnit, např. výrazy *chalica* a *levirát* (s. 156). Vysvětlení bude na místě též pro nábožensky odůvodněné čtení slova *Elokim*, jež znamená „Bůh“ (s. 117). Některé závažné údaje by bylo vhodné uvést souhrnně, tak o slovech, jež odkazují k Bohu, aniž by ho výslovně označovala: „Nebesa“ (viz s. 56), „Místo“ (s. 64).

Srovnáváním hojně v komentáři uváděných citátů z hebrejské bible s výroky pozdějších učenců, jež jsou též často citovány, je možno jasně poznávat ústřední postavení traktátu Mišny nazvaného *Otcové* ve vývoji židovských náboženských tradic. Studium tohoto traktátu lze doporučit jako nejhodnější východisko pro studium judaismu podle jeho pramenů.

Pro studium hebrejské bible, Starého zákona, je traktát *Otcové* velmi užitečný. Uказuje, jak se vyvíjely výkladové tradice v prvních staletích po stanovení souboru kanonických knih hebrejské bible koncem 1. století. Některé způsoby výkladu jsou v Noskově edici uvedeny – např. *kal wa-chomer* – „od jednoduššího ke složitějšímu“ (VI:3, s. 48-49), avšak nejsou vysvětleny v jeho komentáři (viz s. 154; též s. 26-27 k I:5, volně přeloženo na s. 26, „tím spíše“). Přehled těchto výkladových zásad jis tě ocení ti, kdo se předně zabývají výkladem bible, i ti, jejichž předním zájmem je studium judaismu.

Traktáty Mišny, poměrně nejvíc právě *Otcové*, jsou používány též k výkladu Nového zákona, souboru z doby téměř současné. I když v komentáři v tomto vydání takové podobnosti nejsou uváděny, čtenář se může snadno o nich poučit, např. „otec [tvůj] na nebesích“ (V:23), „buď vůle Tvá, Bože náš“ (V:24), srov. s. 44-45. (Číslování odstavců V:23-26/27 je rozdílné v reprodukci hebrejského originálu na s. 44 a v českém překladu na s. 45. Překlad citátů z V:24 ve formě zde uvedené odpovídá hebrejskému originálu přesněji než ten otištěný, zřejmě technickou chybou na s. 45, s čárkou mezi posledními dvěma slovy.)

Svým vydáním nejvýznamnějšího traktátu Mišny Bedřich Nosek podstatně přispěl k české judaistické literatuře. Jeho pečlivý překlad i podrobný komenář budou vědecky používány studenty judaismu i širší veřejností.

Díky čtenářů si zaslouží i American Jewish Joint Distribution Committee, které svou podporou umožnilo nakladatelství Sefer vydání této znamenité knihy, první v plánované řadě „Edice Texty“.

B. Nosek připravuje další knihy, jež přiblíží důležité židovské náboženské texty studentům judaismu na Karlově universitě i širšímu okruhu čtenářů. Zájem projevený

o jeho edici „Výroky otčů“ ukazuje, že dobrá práce v dosud – zvláště působením vnějších tlaků – poněkud zanedbávaném studiu judaismu je po zásluze oceňována.

STANISLAV SEGERT

Hans Biedermann, Lexikón symbolov,

Bratislava:

Obzor 1992, 375 s.

V súvislosti s pojmom symbolika možno očakávať konfrontáciu s dvoma krajnými názormi. Na jednej strane sa symbolika považuje za niečo celkom zastarané a neživé, s čím sa už dnes racionálny človek nezaobrá, na druhej strane panuje názor, že práve symbolika je vlastne kľúčom k pochopeniu duchovného sveta. No človek potrebuje symboly, aby sa mu nepredstaviteľné stalo hmatateľným a v tejto podobe ho mohol skúmať.

Práve z týchto dedukcií sa zrodilo zaujímavé knižné dielo nemeckého profesora Hansa Biedermanna, ktoré ako prvé dielo tohto druhu u nás poodhaľuje odborníkom i širokej verejnosti závoj tajomnosti symboliky, magický a neznámy svet symbolov ukrytý v knihe vo výše päťsto základných heslách, viac než tisícpäťsto odkazovaných heslách. Doplnením je zároveň šesťsto pôvodných dobových ilustrácií. Zahŕňa predovšetkým symboly Európy, Ázie, Afriky a Nového sveta od praveku po súčasnosť.

Autor už v úvode publikácie odsúva názor, hlásajúci, že symbolika je anachronizmus, reálnym konštatovaním, že symbolika na nás pôsobí aj v záplave reklám, v politických heslách a znakoch, podobenstvách náboženského duchovného sveta, obrazoch a šifrách exotických alebo predhistorických kultúr. Stretávame sa s ňou v bežnom živote, hoci si to ani neuvedujeme, v básňach, pri umeleckých predmetoch. Vo všeobecnosti sa totiž všetko dá vysvetliť ako symbol a núka sa nám ako predmet skúmania. U vedomujúc si však širokospektrálnosť a obsiahlosť tejto problematiky, Biedermann upozorňuje, že dal prednosť tomu najdôležitejšiemu, čo možno obsiahnuť len v hrubých rysoch.

Kniha si kladie za cieľ priblížiť, objasniť čitateľovi známe i menej známe symboly, oboznámiť čitateľa aj s bohatou symbolikou vzdialených kultúr, ktorá svedčí o rozšírenosti všeobecne platných mytologických predstáv. Textami a obrazmi chce publikácia zároveň vyprovokovať čitateľa, aby sám o predloženom materiáli uvažoval, dopŕňal ho a odhaľoval ďalšie príbuzné témy cenné pre hlbšie pochopenie kultúrneho života.

V tom je prínos a pozitívum tejto knihy – príručky. Lebo hoci môžeme povedať, že jestvuje veľký počet základných diel a štúdií zaoberajúcich sa symbolikou, väčšina z nich sa prevažne sústreďuje na určitú ťažiskovú tému, z čoho vychádza aj Biedermann. Jeho lexikón sčasti spracúva aj málo známe pramene, čo môže byť zaujímavým podkladom pre odborníkov, vedeckých pracovníkov, religionistov, etnológov, ale i pre všetkých, ktorí majú hlbší záujem o cesty prežívania obrazov a prenesených významov.

Biedermann sa opiera o poznatky modernej hľbkovej psychológie C. G. Junga, ktoré slúžia jednak ako pomôcka pri čítaní symbolických myšlienok a na druhej strane potvrdzujú fakt, že čerpá z mnohotvárneho základného materiálu kultúrnych dejín. Pestré symbolické bohatstvo, ku ktorému dospela archeológia, etnografia, heraldika, mytológia i dejiny náboženstva, nám podstatne rozširuje vedomosti o tom, čo je spoločné alebo rozdielne v rôznych spôsoboch myslenia. To je jeden z ďalších faktov, ktorými je podložená kniha Biedermanna.

Autor si uvedomuje, že mnohé z tradičných symbolov obsahujú viac významov a preto ich nemožno interpretovať jednoznačne. Upozorňuje, že práve symboly poskytujú rozdielnu informáciu a to dokonca na jednotlivých rovinách poznania. Pripomína, že aj výskum symboliky sa môže stať predmetom polemík, čo podložil príkladmi. Väčšina symbolických obrazov v jeho knihe je nejednoznačná, pretože aj sám symbol má protirečivý význam: môže nás viesť k duchovným pokladom minulých období a prebudiť ich k životu, no pri bezohľadnejšom prístupe k tomuto svetu šifier hrozí, že človek v ňom zabúdi, stratí slobodu, svojprávnosť.

Biedermannova kniha vychádza vlastne z myšlienky Manfreda Lurkera, že symbol je zahalenie i odhalenie zároveň. A privádza